

PORTADA

Un debat viu, una realitat vigent

A la tossuderia per negar la realitat dels Països Catalans, s'hi ha oposat al llarg del temps una tossuderia equiparable per no tancar el debat. Des de la Universitat de València, el dossier de la revista 'L'Espill' "Consideracions intempestives sobre els Països Catalans" torna a reflexionar-hi. Un treball que resumim afegint-hi pertinents anàlisis des de Catalunya i les Illes, a més d'un reportatge sobre què en pensava Joan Fuster al final de la seua vida. Debats sobre un concepte encara en construcció.

MICUEL LORENZO

Un debat “intempestiu” però pertinent

Amb l'epígraf “Consideracions intempestives sobre els Països Catalans”, la revista ‘L’Espill’, fundada per Joan Fuster, aborda en un dossier aquest debat amb la consciència d’introduir una temàtica fora de l’agenda política i de la majoria social però també com a crida d’atenció sobre un projecte que conserva el potencial regenerador i de canvi. Antoni Furió, Gustau Muñoz, Pau Viciano, Ferran Garcia-Oliver i Antoni Rico són els encarregats de traçar diferents arguments d’un debat pertinent, amb el procés sobiranista català com a rerefons.

Reportatge de Xavier Allaga

El catedràtic d’història medieval Antoni Furió és l’encarregat d’obrir el foc amb un article de títol molt intencional, “Una decisió de futur”. Després de bastir una panoràmica històrica sobre la creació de nous Estats, Furió entra en el moll de l’os de la crisi de l’Espanya sorgida de la Constitució de 1978, en molts aspectes “un Estat fallit, una democràcia molt poc desenvolupada, incapaç no sols d’afrontar els grans reptes del segle XXI”, en referència a la tirania dels mercats, les desigualtats o els moviments migratoris, entre més.

Un Estat que no sorgí d’un “veritable trencament amb el passat franquista”. Amb unes elits que no admeten una visió de l’Estat “que no siga la seua”, una idea “obsoleta i exclusiva d’Espanya”, “unitària, centralista, de matriu castellana, a penes sense canvis respecte de l’heretada del franquisme”. En aquest context, a l’autor no l’estranya que “molts analistes polítics i també cada vegada més ciutadans espanyols (...) vegem la ‘revolució catalana’ (...) també com una oportunitat per a

Espanya, per a refundar políticament i nacionalment Espanya sobre unes bases més inclusives, equitatives i democràtiques”. Un doble procés constituent per a Catalunya i Espanya. “I és ací on entren també els Països Catalans”, aventura Furió, “com una possibilitat de futur, i no com una fantasia recuperada del bagul de la història”.

“Al capdavant”, prossegueix, “l’èxit del sobiranisme a Catalunya no es fonamenta tant o només en la idealització del propi passat, en la defensa de la llengua i la cultura (...), com en la convicció que l’Estat espanyol ja no és un instrument adequat, sinó un obstacle per al ple desplegament d’un Estat modern i democràtic”. Però en tant que la nació no sols és Catalunya, “sinó el conjunt dels Països Catalans”, rebla Furió, aquest canvi d’orientació també es podria donar al País Valencià i les Illes. “Valencians i mallorquins poden iniciar els seus processos constituents, per a després confluir amb el Principat amb algun tipus de vincle associatiu”, diu en referència a la confederació expressament prohibida en

→

→ la Constitució del 1978, "o poden continuar posant les seues esperances en la reforma i la regeneració democràtica de l'Estat espanyol". Expressat d'una altra manera, "els Països Catalans no serien un miracle molt més gran que la regeneració democràtica d'Espanya".

En el seu article, Furió no obvia la "incòmoda 'qüestió de noms'", que ja apuntava Joan Fuster el 1978, "l'anticatalanisme ambiental", "la prevenció de molts valencians i illencs a dir-se catalans", el "desinterès de molts catalans del Principat". Però defensa la "decisió de futur" en contraposició a terceres vies, a un hibridisme nacional "mig catalans i mig espanyols" i "l'assumpció sense complexos de l'univers simbòlic de la dreta". I matisa que ningú apostaria per uns Països Catalans articulats políticament "ara mateix", però sí com a instrument en l'horitzó temporal, comptant amb el fet que els processos de construcció nacional "són fenòmens complexos i canviants".

UNA MADURACIÓ "CAUTA I PRUDENT"

Al seu article, "Renovar la reflexió", l'editor i assagista Gustau Muñoz, codirector amb Furió de *L'Espill*, reconeix que "plantejar a hores d'ara la qüestió dels Països Catalans és intempestiu. Fins i tot incòmode (...) Hi ha agents polítics, bastants, que consideren que és un afer arxivat, l'enunciat mateix del qual podria afectar negativament els seus projectes actuals". Muñoz, en contraposició, posa sobre el tauler els lligams històrics, culturals i econòmics, i anota una idea: "Els Països Catalans és un d'aquells temes que no per esquivar-los deixen d'estar presents i d'interpel·lar-nos".

L'autor traça la trajectòria històrica i uns lligams que, malgrat tot, han perdurat. "(...) el tòpic de la germanor, tan cultivat en temps de la Renaixença i als anys de la República, ha de tenir alguna base. La receptivitat que han trobat al País Valencià els successius moviments tant culturals com polítics que hi ha hagut a Catalunya, el persistent desig d'emulació, deu voler dir alguna cosa".

"Però la realitat és dura de rosegat", acota de seguida. Muñoz assenyala "el desenvolupament desigual i en part divergent dels països de parla catalana", abans de recordar que cap als anys 60 es produeix al País Valencià "un capgirament de tendències", un factor nacio-

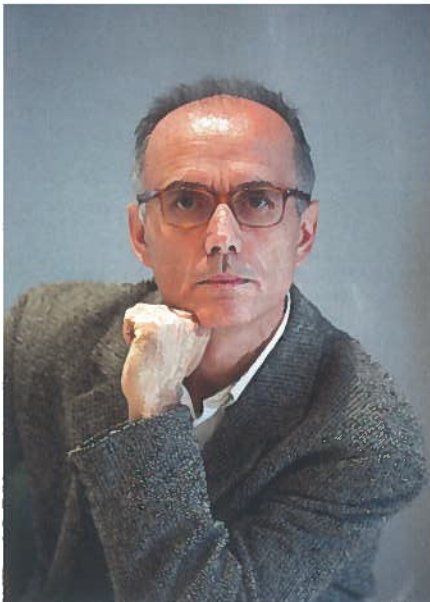

APORTACIONS AL DEBAT. En la fotografia conjunta, d'esquerra a dreta, Antoni Furió, Pau Viciano i Gustau Muñoz. Baix, Antoni Rico i Ferran Garcia-Oliver, tots cinc autors dels articles del dossier de *L'Espill*.

nal que ha tingut "una influència gens menyspreable en l'evolució contemporània del país". Muñoz sosté que la reacció de la dreta al sotrac que suposà la publicació de *Nosaltres, els valencians*, "ha anat desfent-se o esvaint-se", perviu "com a recurs d'una part del PP" i "reci-alla en sectors diversos". El País Valencià "ha canviat: ha aguantat i resistit un embat fortíssim i n'ha eixit reforçat".

Els canvis han tingut un reflex polític. "Un valencianisme que es manifesta en

Compromís i també en altres formacions i moviments socials reflecteix aquesta maduració cauta i prudent, socialment expansiva, que situa els veritables problemes del país amb relació a temes com el model econòmic, els dèficits socials, el finançament (...) en general, l'escassa atenció de l'Estat espanyol a les necessitats i aspiracions dels valencians".

Un valencianisme que "majoritàriament no posa en primer pla l'articulació dels Països Catalans, ni com a idea ni

com a projecte. Fa política des de i per al país". Així doncs, els Països Catalans serien una hipòtesi interessant però deixada "en suspens", que "no toca". "Tocarà alguna vegada?", es pregunta Muñoz. I la seua percepció és que ha arrelat en molts sectors "una consciència clara de diferència cultural primer i nacional després", un "valencianisme real i autèntic (no superficial i falsificat)" que atorga més possibilitats "d'assumir una identificació compartida a partir de la catalanitat bàsica". Primer pas per identificar una necessitat, la de la unió en un entorn de globalització i simplificació cultural, la vigència de *la mata de jonc* de Ramon Muntaner. Aquest camí comú requeriria una redefinició de la catalanitat: "(...) si ser valencià és alguna cosa més que ser valencià [diu arplegant la frase de Fuster], ser català també hauria de ser alguna cosa més que ser català". "Una consciència compartida, una nova síntesi", insisteix.

Muñoz, recuperant un argument propi del 1977, considera els Països Catalans "com un punt d'arribada i no com un punt de partida", amb una articulació dels llaços culturals, que més avall aclarirà que ha tingut avanços i retrocessos, però tenint en consideració que la política "s'havia de fer a escala de país i en funció dels nivells de consciència existents". "Ara és, encara, temps de recuperar espais perduts i d'imaginar noves formes de relació (...) amb sentit dels ritmes històrics i amb sentit de la realitat. I el futur està, o hauria d'estar, obert".

SENSE UTOPIA, CAUEN ELS LLIGAMS

En el seu article, l'historiador Pau Viciano posa el focus en el "no toca" esmentat per Muñoz, en la no utilitat del projecte de Països Catalans per a l'actual valencianisme polític, els orígens del qual situa en el llibre de Joan Francesc Mira *Sobre la nació dels valencians* (1997, reeditat el 2015), d'una nació política reduïda als límits del país però que "no negava la necessitat d'un espai català com a

«SENSE AQUESTA UTOPIA POLÍTICA ELS LLIGAMS CULTURALS QUE HAN EXISTIT ANIRAN AFLUIXANT-SE I PERDENT SIGNIFICACIÓ»

marc cultural comú". "Aquest reconeixement dels Països Catalans com a 'nació cultural' és el fet que no sempre tenen en compte els partidaris i els detractors d'aquest gir cap al 'valencianisme' estricte", assenyala Viciano. Unes línies més avall, rescatarà una entrevista de l'any 1997 a Pere Mayor, el timoner que conduí el gir postfusterià del valencianisme, en la qual afirmava que "sense un País Valencià valencianitzat, difícilment podrem parlar d'uns Països Catalans amb futur. La realitat ha demostrat feientment la necessitat d'agafar aquest projecte com un punt d'arribada i no com un punt de partida".

"Quasi quaranta anys després, des del País Valencià, la situació en aquest sentit no ha canviat gaire. Qualsevol formació que tinga l'aspiració de fer política real no pot partir de la premissa que els Països Catalans són ara mateix una nació articulada, ni pot proposar aquest projecte com a missatge per a incidir en el cos social", argumenta Viciano. Amb tot, detecta un terreny prepolític en el qual la idea de Països Catalans "continua sent una utopia necessària".

Aquesta afirmació entra en contradicció amb el discurs d'un "valencianisme estricte" o de "conciliació" al qual Viciano concedeix moltes iniciatives que "han tingut un caràcter constructiu i han contribuït a avanços significatius en l'àmbit civil i sobretot electoral". El problema rau, a criteri de l'autor, en el fet que l'afirmació d'una identitat exclusivament valenciana "no sols converteix el País Valencià en una 'nació política', sinó que tendeix a fer-ne també una 'nació cultural'" que implica anar trencant els vincles.

La unitat lingüística, des d'aquest punt de vista, ja no seria condició suficient, "la integració en aquest marc compartit constitueix una perspectiva natural i imprescindible (...) I les inèrcies derivades de la fragmentació autonòmica, de la indiferència i els recels mutus, tendeixen a afeblir-lo i regionalitzar-lo". Fet i fet, sense un projecte de Països

Catalans amb alguna dimensió política, Viciano no veu viabilitat. "Sense aquesta utopia política els lligams culturals que ja existeixen aniran afluint-se i perdent significació", dictamina.

L'historiador reconeix les reserves en la societat valenciana a una associació política amb Catalunya i les Illes, però caldria trobar la manera de visualitzar en l'agenda política ("ni que fos com a associació de diverses 'nacions polítiques'") que l'especificitat valenciana està més garantida en un marc de Països Catalans. Actuar amb inhibicions, per por dels "reflexos anticatalanistes" de bona part de la població, acabaran impedit els acostaments a Catalunya i "l'única estratègia realista seria valencianitzar primer el País Valencià i després ja es veuria". "El problema és que, si s'intentava seguir aquesta via estretament valenciana, potser no hi hauria un 'després", conclou.

Per tant, aquell problema s'hauria d'abordar "amb la prudència i la intel·ligència que calga, però amb la fermesa i la convicció que combatre l'anticatalanisme és una mesura d'higiene democràtica", diu. "Una cosa és la prudència i la mà esquerra, i una altra la resignació a aquest xantatge permanent", prossegueix, abans de llançar la conclusió final: "Els Països Catalans podran ser un punt d'arribada, però caldrà que siguin abans un punt de partida, una utopia útil a mig camí entre la política i la cultura, per a guiar i donar sentit al treball quotidià d'un valencianisme coherent amb la seua tradició i nacionalment consistent".

O AMB ESPANYA O AMB CATALUNYA

A la seua aportació, "L'anomalia necessària", l'escriptor i catedràtic d'història medieval Ferran Garcia-Oliver, comença fent un balanç d'un disseny de les autonomies que "ha exacerbat el regionalisme i ha complicat enormement els mecanismes de cooperació", circumstància agreujada per "les estratègies de rendiment electoral" o "les pors sembra-

La visió de Països Catalans, malgrat tot, continua present. I la reacció dels sectors de la dreta ja no té la virulència d'unes altres èpoques. Al costat d'aquestes línies, imatge de la manifestació del passat 23 d'abril. I l'acte de Ciutadans a València en defensa de la Constitució, el 27 d'abril, que tan sols aplegà uns 200 assistents.

→ des pel nacionalisme espanyol”, “sense negligir, és clar, les seculars tendències centrífugues dels tres territoris – quatre amb la Catalunya del Nord”.

Podria no haver estat així. Garcia-Oliver recorda l'eclosió del concepte de Països Catalans dels anys 70, però adverteix que aquella rebel·lió estava protagonitzada bàsicament “per un jovent inexpert, tocat pels idealismes circulants que alimentaven de manera molt simple la visió del món i de la política”, la qual cosa explica “la tremenda castanyada que empomà a l'hora de baixar a la lliça electoral” i el paper marginal posterior. Això i una maquinària de l'espanyolisme que funcionà a ple rendiment “per a torpedinar el projecte de Països Catalans”. Actuà aquella pressió i, com s'explica en altres moments del dossier, la qüestió nominal, unes “al·lèrgies per part dels illencs i més encara dels valencians per a identificar-se com a ‘catalans’”.

Aquest tema és clau en l'aportació de Garcia Oliver: malgrat apuntar que la referència als Països Catalans no al·ludeix a la filiació, sinó a l'àmbit lingüístic, es tracta d'una denominació de difícil introducció al País Valencià. “Les susceptibilitats no atenen a raons. Això a banda, l'identificador de la llengua resulta poc apte per a la Vall d'Aran i les comarques castellanoparlants”, assenyala. “El nom està tan connotat que no serveix, o no ha servit fins ara, justament per al que havia de servir: la identificació amb un projecte que depasse l'estricta dimensió lingüística”, conclou. I llança com a conclusió que “no hauríem de renunciar a la recerca d'un nom alternatiu capaç de convocar adhesions”, tot i admetre que aquesta reformulació podria ser impugnada “al nord del riu Sénia”.

Garcia-Oliver, fet i fet, també dedica bona part de l'article als obstacles que la visió de Països Catalans troba a Catalunya (“una barreja de desídia, displicència i agranar sempre cap a casa”) i que s'ha vist reforçada amb el procés sobiranista. “Inesperadament, el ‘procés’

MIGUEL LORENZO

ha engrandit encara més les distàncies internes entre els tres territoris”, i fa referència a “un seguit de desconexions que es fan des de Catalunya, sense haver-hi pel mig cap concreció de l'Estat”. El tractament en els mitjans catalans de País Valencià i les Illes com a “realitats

«CATALUNYA HA DE COMENÇAR A PENSAR EN COM INCLoure, QUE NO INTEGRAR, ELS TERRITORIS GERMANS EN EL SEU PROJECTE DE FUTUR»

provincials alienes” i una mena de “blaverisme català d'efectes tan perniciosos com el patit a terres valencianes.

Davant d'aquest panorama, no massa engrescador, l'autor proposa extraure'n lliçons del passat i començar a construir una projecte que tinga en consideració

la transversalitat i que no siga “un afer tan sols d'independentistes”. Garcia-Oliver posa també l'accent en la construcció d'un Estat (“sense Estat només hi ha nacions a mig coure”) que “no haurà de ser mai el pla d'una avantguarda preparada i conscienciada”, sinó “el resultat

d'un ampli consens generós i de radicalitat democràtica”, que siga subscript “per àmplies majories”. Que genere adhesions no tant per les emocions sinó perquè aquell Estat siga percebut com un factor per proporcionar “millors substantives en la vida de cada un”.

“De fàcil tot plegat no en té res”, admet l'escriptor, qui alerta del perill de l'opció de la “nació cultural” per al País Valencià i de la dificultat de caminar sol. “O amb Espanya o amb Catalunya”, deixa caure com a dilema totalitzador. I, en aquest sentit, manifesta una esperança: “Els Països Catalans sencers no poden més que beneficiar-se del camí mamprès pel Principat”. Sense tirar campanes al vol. Augurant una maratón “llarga i penosa”. Amb tot, “en algun moment tot canviarà, i des d'aquesta perspectiva serà més fàcil ser pacients i aprofitar al màxim les oportunitats que se'ns presenten”.

DEL MITE AL LOGOS

Tots els articles del dossier contenen en una mesura o altra una apel·lació a superar les limitacions del model estrictament lingüístic, però l'aportació de l'his-

toriador Antoni Rico, “Superar el mite per arribar al logos”, és especialment emfàtica a propòsit d'això. Una de les seues consideracions és la necessitat de no interpretar el fusterianisme “només com ho fa l'independentisme” perquè “el paradigma nacional fusterià és quelcom més complex”. “Quan els Països Catalans es pensen des del mite es converteixen en quimera o entelèquia. Quan es fa des del logos passen a una categoria d'objecte amb capacitat de ser projectats com a subjecte raonat i raonable”.

Sense bandejar la llengua com a element identificador, l'historiador argumenta que “en el segle XXI és difícil justificar sobre la base d'una unitat lingüística l'existència d'una nació, d'una identitat, en els termes que el romanticisme herderià ho feia en el XIX”. Un altra desmitificació: el procés a Catalunya no seria una victòria de l'independentisme clàssic, sinó una altra cosa: “(...) que el catalanisme que no era independentista haja virat cap al secessionisme no vol dir que per això canvie el seu marc nacional de referència històric: Catalunya. I per a ser més concrets: la Catalunya de les quatre províncies”.

“Potser aqueixa nació que semblava tan homogenia i compacta de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó, en el fons no ho era tant. Quan ha arribat el moment de la veritat, la *realpolitik* superadora de la mística nacionalista, ha estat la societat catalana la que ha posat un

espill carregat de realitat davant l'independentisme”, etziba. “I és aquí quan hem de passar de pensar els Països Catalans des del mite per a fer-ho des del logos”, conclou.

D'una banda, retornant el tema dels Països Catalans al centre del debat polític, al moment anterior a la Constitució del 1978 que prohibia la federació de comunitats autònomes, fet que va suposar “que un projecte que fins aleshores era vist amb simpatia per diverses cultures polítiques, acabara sent una idea de nació defensiva només per l'independentisme”.

El reconeixement de diverses realitats històriques i territorials, no d'una sola, seria el següent pas per a Rico, “una diversitat que vol constituir-se en un tot sense renunciar a la seua gènesi plural”, amb una “mena d'estima recíproca, d'igual a igual”, sense paternalismes. Una “germanor federativa”. “Els Països Catalans no poden ser una mena d'Estat de les autonomies o de regions i províncies en versió catalana”, sinó anar cap a la desproblematització de la idea. “Fent veure els Països Catalans com a solució, com a oportunitat”, per aconseguir “l'atractiu polític que ara no té”.

A tall de conclusió: “Valencians i mallorquins han de començar a interessar-se pel procés català. Catalunya ha de començar a pensar en com incloure, que no integrar, els territoris germans en el seu projecte de futur. La inclusió implica el reconeixement de la diversitat”. ●